

В.Г.Кузь

ГОТУЄМО СІЛЬСЬКОГО ВЧИТЕЛЯ – ВИХОВАТЕЛЯ

В останнє десятиліття лінія розвитку університету робить гігантський скачок. І добрими темпами продовжує рухатися, що називається, по наростаючій.

Нове тисячоліття цей ще недавно провінційний інститут зустрів у статусі університету, відомого в педагогічних колах Європи. Свою слабкість – малопотужність, віддаленість від провідних наукових центрів – цей ВНЗ зумів перетворити на свою силу. Налагодивши дослідження, тісне співробітництво зі школами глибинки, вуз розробив власну концепцію сучасної підготовки педагогічних кадрів для сільської школи.

Нещодавно відбулася ще одна знакова подія для вузу: в Уманському педагогічному створено структурний підрозділ нової формації: Навчально-науковий інститут соціальної та мистецької освіти. Очолила Інститут доктор педагогічних наук, професор Н.С.Побірченко. Інститут створено на базі колишнього педагогічного факультету, і на цій щедрій спадщині життя „новонародженого” вузу досить швидко ввійшло в нову колію.

Найближча нашому вузу школа – сільська.

Реформування в аграрному секторі, іншими словами – в житті села, не могли не позначитися на школі. З одного боку, селянським дітям потрібне справжнє сучасне навчання, не тільки мінімальна програма, але й вивчення іноземних мов, освоєння комп’ютера, спортивні секції з досвідченими тренерами. З іншого – як все це забезпечити в умовах сільської глибинки, в малокомплектній школі. Навіть не убогість матеріальної бази, а оце протиріччя можна назвати каменем спотикання сільської школи. Змінити до кращого ситуацію можна не тільки і не стільки фінансовими важелями, як новими кадрами – добре підготовленими, енергійними майстрами на всі руки.

Інститут концентрує нові нароби у вдосконаленні підготовки молодих фахівців для села.

Сільська школа – це єдиний осередок духовності, культури і науки на селі. Сільська школа в Україні переважно малокомплектна (на Черкащині з 751 сільської школи 60% – малокомплектних і їх число зростає), що робить життя, працю сільського вчителя особливо складними.

Сільський учитель дбає нині не тільки про зростання особистого професійного рівня, а й про власне підсобне господарство. Учитель на селі сьогодні і швець, і жнець, і на дуду грець. Давно минули ті часи, коли вчительство могло достойно утримувати родину на зарплату. Втім, тогочасне село жило скромно і не мало таких різючих соціальних контрастів, як нині.

Сільська школа, починаючи з довкілля, має змогу вивчити здібності, нахили кожної дитини, подбати про її розвиток, що не дозволить загубити жодний талант серед сільських дітей.

Підтягування сільської школи до рівня міської, на нашу думку, є неправильним, бо сільська школа – це не недорозвинена міська, а це своєрідна освітянська установа, зі своїм середовищем, з умовами розвитку в іншій, відмінній від міської, інфраструктурі, отже, йдеться про сільську школу не як учорашній, а завтрашній день освіти. Тому не повинна сільська школа доганяти міську, а в своєму розвитку йти своїм, відмінним від міської школи, шляхом. Міська школа теж не стоїть на місці, тому рух навздогін не може лягти в основу стратегії в подоланні різниці між містом і селом, між міською та сільською школами.

Уманський педагогічний університет дивиться вікнами в поле, на краю якого вже видніється сільська школа, для якої він і готує вчителів. Це дуже почесна, відповідальна місія. Тому, враховуючи реалії сьогодення, в університеті має бути так побудована навчально-виховна робота, щоб ми випускали національно сформованих, високопрофесійних, різнопрофільних фахівців національної школи XXI століття. Наприклад, на біологічному факультеті ми готуємо вчителя біології, географії, організації фермерського господарства та краєзнавчо-туристичної роботи, декоративно-паркового садівництва. На фізико-математичному – вчителя фізики, хімії, астрономії, інформатики. В Навчально-науковому інституті соціальної та мистецької освіти – практичного психолога, соціального педагога, дизайнера, вчителя фізичної культури та валеології, музики, етики, естетики та художньої культури, образотворчого мистецтва, англійської мови та зарубіжної літератури. На дошкільному факультеті відродили відому в минулому професію домашнього, сімейного педагога, гувернера. Вчителі-багатопредметники конкурентоспроможні на ринку праці, потрібніші сільській школі, і тому, більш соціально захищені.

Нам належить творити нову школу, „школу нового покоління”, в якій діють нові електронно-інформаційні педагогічні технології, що їх впроваджує в діяльність освітньої установи вчитель нової генерації, вчитель школи XXI століття, який має здійснювати в цій школі особистісно орієнтовану педагогічну діяльність (принцип природовідповідності), а школа, відповідно, забезпечує надання рівних можливостей для дітей і молоді в здобутті якісної освіти, про що чітко записано в „Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” [1].

Університет надає освітні послуги жителям окремих районів Вінницької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської і Черкаської областей, які оточують Умань.

Нині на селі не вистачає вчителів. Особливо чоловіків. Цю проблему потрібно розв’язувати комплексно. У нашому парламенті не раз звучала теза про те, що освіта – найпріоритетніша галузь. Якби справді було так, ми б не мали відпливу молодих кадрів. Я переконаний – матеріальне зміцнення основ життєдіяльності вчительства приведе до педагогічного вузу

найталановитішу молодь, а особливо юнаків. Це змінить картину і навчального, і виховного процесу. По-друге, вчителя для глибинки доцільно готувати з числа кращих випускників сільських шкіл, бо саме вони найлегше при звичаються як учителі на селі. У нашому університеті ми так і робимо. Сільських дітей, котрі виявили нахил до педагогічної роботи, ми приймаємо на навчання за цільовим набором, системою довузівської підготовки, через Малу академію наук, зараховуємо також за результатами співбесіди, практикуємо прийом за довір'ям. Окрім того, на місця державного фінансування до нас приходять діти-сироти, інваліди, хлопці та дівчата, батьки яких загинули при виконанні службових обов'язків.

Ми намагаємося діяти згідно з установкою нашого міністра В.Г.Кременя: „Зберегти в освіті все те добре, що маємо, і разом з тим досягти якісно нового її стану” [2].

Ми повинні формувати новий тип учителя школи, втім числі й школи сільської, вчителя майбутнього, якому, крім класичних (навички спілкування, організаторські здібності, інтелектуальні), властиві і такі риси, як:

- креативні якості,
- бути еталоном життя в селі, де жити автономно неможливо. Згадаймо тут вислів Катона старшого: „Лише той учитель, який живе так, як навчає”;
- індивідуальний стиль діяльності;
- почуття власної гідності, такту;
- професійна компетентність;
- педагогічний оптимізм – віра в обдарованість кожного учня, віра в себе, в свої сили і можливості;
- бути авторитетним (бо чи можна бути вчителем і неавторитетним?!);
- боротися і перемагати в допустимих видах діяльності, обиратися в селищну, районну, обласну ради народних депутатів чи й виборювати право і ставати народним депутатом України, державотворцем.

Отже, підготовка висококваліфікованого вчителя сільської школи в особистісно-орієнтованому аспекті – головне завдання науково-педагогічного колективу Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наш університет – серед ВНЗ, які включено міністерством у число тих, де буде проходити експеримент з упровадження в навчальний процес кредитно-модульної системи організації навчання. Входження в Європейський освітній простір через Болонський процес вимагає серйозних змін як у навчальному, так і у виховному процесах в університеті.

Для здійснення моніторингу ефективності виховної роботи в університеті ми використовуємо відповідну методику, в якій визначено сукупність необхідних і достатніх показників для виявлення успішності процесу гуманізації в університеті:

- зниження рівня тривожності студентів та викладачів, їх задоволення педагогічною взаємодією і взаєминами у ВНЗ;
- домінування позитивної адекватної самооцінки студентів та викладачів;

- готовність до самопізнання та саморозвитку;
- професійне та моральне самовизначення студентів, становлення гуманістичної педагогічної позиції викладачів;
- сприятливий психологічний клімат у студентському та загальноунавчальному колективах, у викладацькому колективі факультетів, ВНЗ;
- зростання мотивації студентів на активну соціально значущу творчу діяльність.

Система виховної роботи сучасної вищої школи містить три взаємозв'язаних компоненти:

- виховання в процесі навчання;
- позанавчальну виховну діяльність;
- стиль, тон взаємин, морально-психологічний клімат у колективі.

Виховання засобами дидактичних заходів – на лекціях, семінарах, лабораторних заняттях, колоквиумах – сприяє належному професіоналізму майбутнього вчителя-предметника, а також вихователя в оновлюваній національній школі.

Інститут соціальної та мистецької освіти має потужні викладацькі кадри, здібних студентів, і його творчі колективи постійно заявляють про себе як в університетському виховному просторі, так і в світі.

Теоретико-методичним центром організації виховної роботи в університеті є кафедра педагогіки університету, яка бачить освітньо-виховний простір – весь педагогічний університет, органи управління освітою, школи, установи культури (театри, музеї, центри творчості), і головне – це контакти студентів, викладачів, спільна діяльність і співтворчість з цікавими людьми.

Система всієї роботи кафедри педагогіки зі студентами, як правило, включає вирішення виховних задач у процесі викладання навчальних педагогічних дисциплін – тут виховує зміст предметів, використовується методика, особистість педагога в процесі різних видів педагогічних практик, науково-дослідної, позааудиторної виховної діяльності та вільного спілкування. Вирішальне значення отримують гуманні взаємини та співробітництво, котрі послідовно окреслюються в освітньому процесі. На наш погляд, викладачі педагогічного ВНЗ несуть відповідальність за створення гуманістичного середовища, в якому реалізуються ідеї педагогіки успіху, превалюють демократичний стиль спілкування, норми і вимоги, що базуються на взаємоповазі. Вони (викладачі) демонструють свою професійну культуру і досвід, прийоми побудови успішної діяльності на основі співробітництва та взаєморозуміння. Досвід показав, що організація занять на основі створення ситуації успіху, діалогу та стимулювання самостійної педагогічної роботи студентів, підтримка їх дослідницьких проєктів якнайкраще сприяє професійному росту та вихованню майбутніх педагогів.

Шкільних виховних систем, до роботи в яких нам належить готувати майбутніх вихователів, стає все більше, їх різноманітність обумовлена збільшенням типів різних освітніх установ, розвитком педагогічної творчості

в сфері виховання, включенням самих школярів та їх батьків до організації життєдіяльності шкільних учнівських колективів. Розмаїття виховних шкільних систем ще не охарактеризоване, не вивчені ще, крім гуманістичних, авторитарні системи (в спеціальних школах), а ще виховну систему школи належало б вивчити через призму відношень, бо зараз вона розглядається з позицій діяльності. Такий підхід неминуче приведе до необхідності дослідження таких явищ, як ситуація, подія, конфлікт.

Нам належить добре знати особливості організації навчально-виховного процесу в закладах нового типу, щоб на належному рівні готувати для них учителів та вихователів.

Проблема підготовки студентів до виховної роботи в навчальних закладах різного типу архісучасна і надзвичайно складна, бо:

- змінилася формація, в якій ми живемо;
- змінилася парадигма виховання;
- пішла у небуття добре відпрацьована як в теорії, так і на практиці теорія і практика комуністичного виховання;
- втратили свою виховну силу добре організовані, але заполітизовані громадські організації – піонерська та комсомольська.

У нашому університеті ми готуємо вихователя для школи нового типу через навчальний концентр: лабораторії (інтерактивні, модульно-рейтингові) – Інститут соціальної та мистецької освіти; через народознавчі ідеї – філологічний; через народознавчі ідеї, народні ремесла – технологічно-педагогічний факультет, який готує вчителів праці; через нові концепції фізичної освіти, через включення в навчальний процес планетарію – фізико-математичний факультет; через домашнього педагога-гувернера – дошкільний факультет.

У наш час створюються передумови для оновлення змісту виховання, котре необхідно зосередити на формуванні гуманістичних, соціально значущих цінностей та взірців громадянської поведінки. При цьому виховання має розглядатися як основа для самовиховання студентів через створювану систему відношень (відношення – базовий механізм виховання). Воно може проходити в контексті становлення демократичних основ життєдіяльності ВНЗ (студентська ініціатива, самоврядування тощо).

Вважаємо, що у ВНЗ проявляється нова культура виховання, характерними рисами котрої є:

- плюралізм і варіативність виховних практик;
- зростання ролі психологічних та педагогічних виховних технологій;
- збільшення ступеня свободи суб'єктів навчально-виховного процесу;
- особистісно орієнтована спрямованість виховання;
- культивування особистої відповідальності;
- організація середовища виховання – виховного простору;
- оптимізація процесів соціалізації та індивідуалізації;
- полікультурний характер виховання та ін.

В університеті вся виховна робота здійснюється на основі розробленої концепції виховання. В основі концепції – ідея цілісного підходу до

виховання в педагогічному університеті. Програма виховання студентів висуває перед колективом університету такі завдання:

- орієнтацію педагогічного колективу на створення педагогічного виховного середовища - виховного простору;
- забезпечення взаємозв'язку виховного процесу з навчальною та науковою роботою;
- створення морального клімату і високої культури побуту в студентських гуртожитках;
- створення умов для різнобічного розвитку студентів та викладачів;
- реалізацію системи соціального захисту студентів.

Отже, кожна школа нового типу потребує вчителя-вихователя, який би добре був підготовлений до здійснення виховання, до проведення уроків саме в цій школі.

Вимоги до вчителя, до вихователя, якого ми пропонуємо новій школі, школі XXI ст., чітко окреслені в тих завданнях, які ставлять перед собою сучасні різні типи шкіл. Тобто, ми констатуємо: в окресленій ситуації чітко проглядається закон ринку: ми маємо школам готувати і пропонувати не такого вчителя-вихователя, якого ми готуємо, а такого, якого потребують вони.

Отже, вчитель-вихователь для школи нового типу, якого ми готуємо в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, – це високого рівня професіонал, ерудит, він має добру підготовку як учитель (викладач, як правило, не менш, ніж двох шкільних дисциплін), вихователь, який добре володіє найновішими виховними технологіями, в тім числі й інформаційними, вміє бути вожаком, лідером.

Якщо підсумувати зміни, що відбулися у світі ринку, то це дуже радикальна зміна правил у досягненні стратегічного успіху – основне завдання – це розуміти, як міняється та структура, для якої ми готуємо фахівця. Тобто, як міняється школа і якого вчителя вона потребує, які будуть пріоритети завтра і як ми мусимо перебудувати нашу ділову модель – в нашому варіанті – якість освіти, щоб бути першим вибором покупця.

У наш час чимало моральних та громадянських цінностей та орієнтирів, котрі культивує середня та вища школа, і далі залишаються без запиту суспільством та державою, тому для частини випускників цих освітніх установ соціальна адаптація стає процесом хворобливим, а деколи і деструктивним: цинізм, агресивність, нігілізм, занурення у віртуальний світ тощо стають для деяких молодих людей домінуючими життєвими орієнтирами.

Крім цього, докорінно міняється оцінка таких моральних понять, як жадібність, агресивність, егоїзм та ін. В умовах ринкових відношень вони отримують статус позитивних якостей особистості. Формується новий тип культури, становлення якого припускає навчання новим моделям поведінки та діяльності молодшими старших. Ця ситуація налаштовує нас на те, щоб принципово по-іншому підійти до розв'язання проблеми обґрунтування мети виховання та методології проектування виховного простору ВНЗ завтра.

Крім вищезазначеного, традиційного напрямку роботи з підготовки вихователя XXI століття, ми визначимо і власні вектори творення нової генерації вихователя нової школи, які ми сформуваємо, виходячи з педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського, в такій редакції:

– кожний вихователь має бути творчою особистістю, отже, він має бути вихований як творча особистість;

– кожний учитель має бути педагогом-дослідником, отже, він у ВНЗ має отримати належну креативну, дослідницьку підготовку (для цього ми створили з домінуючих напрямів навчальної діяльності наукові лабораторії);

– кожний учитель має бути оратором, має майстерно володіти словом, отже, він має отримати добру ораторську підготовку і пройти гарний ораторський вишкіл;

– кожний вихователь має володіти найновішими виховними, інформаційними технологіями, для чого в університеті в різних курсах (теорії виховання, окремих методик, спецсемінарах, спецкурсах) вони вивчають ці технології та методику їх впровадження в практику: всі студенти в університеті оволодівають майстерністю використання у виховному та навчальному процесі комп'ютерів;

– вся виховна робота на всіх факультетах здійснюється на основі народознавчих традицій, виведених з фахових ідей кожного факультету.

УДПУ готує фахівців для центральних областей України.

До структури УДПУ входять три педагогічних училища: Корсунь-Шевченківське на Черкащині, Олександрійське на Кіровоградщині і Кристишівське у Житомирській області.

Школа у глибинці – уманський вуз – академічні інститути – наукові центри Європи – такий ланцюжок наукових досліджень і розробок вузу. Адже інститутські лабораторії працюють під егідою Академії педагогічних наук України. Провідні вчені України – академіки А.М.Алексюк, І.Д.Бех, Н.М.Бібік, В.І.Бондар, М.С.Вашуленко, О.В.Киричук, П.І.Мороз, О.Я.Савченко, О.В.Сухомлинська, Т.С.Яценко та багато інших читають лекції, керують науковими дослідженнями уманських аспірантів і докторантів, беруть участь у конференціях, симпозіумах, які проводить університет.

Отже, ми творимо свою навчально-виховну систему у ВНЗ, власну систему підготовки студентів до виховної роботи в закладах різного типу на основі надбань класичної та народної педагогіки, наукових праць вітчизняних педагогів, на основі власного досвіду, власного бачення розвитку проблем.

Можливо, це звучить дещо парадоксально, але українська школа майбутнього прямуватиме швидше за сільською, ніж за міською. Йдеться про особистісні взаємини вчителя та учня. Про духовні, патріотичні, національні принципи навчання і виховання. Започатковані видатними педагогами Василем Сухомлинським та Олександром Захаренком, які працювали у сільських школах, вони мають глибше і масштабніше поширюватися у міських навчальних закладах. Для цього потрібно не лише збільшити

кількість годин рідної мови та історії, а й наситити національним духом усю атмосферу школи. Однак це стане можливе лише тоді, коли на всіх державних рівнях прогресуватиме ідея української національної ідеї.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти. Затверджено Указом Президента України від 17.04.2002 р. №347 / 2002 // Освіта України. - №33 за 23 квітня 2002 р. – С.4-6.

2. Кремень В.Г. Зберегти в освіті все те добре, що маємо, і разом з тим досягти якісно нового її стану // Освіта України. – № 29. – 18 липня. – 2001р.